

Siyasal Katılım: Kadınların Siyasi Temsilinin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Değerlendirilmesi

Dr. Öğr. Üyesi Gökçe ÖZKILIÇCI

Fenerbahçe Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, Türkiye

gokce.ozkilicci@fbu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-6451-7952>

İsmail Mert UZUN

İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi,

Siyaset Sosyolojisi Yüksek Lisans Öğrencisi, Türkiye

ismeruz@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-2413-8982>

Öz

Siyasal katılım, siyasete yönelik basit bir ilgiden yoğun eylemler dizisine kadar uzanan geniş bir yelpazeyi içermektedir. Alanyazın incelendiğinde siyasi katılım ile ilişkili pek çok faktörün varlığı dikkati çekmektedir. Erkeklerle kıyasla kadınların siyasete aktif katılımları konusunda çeşitli engellerle karşılaştıkları dikkati çekmektedir. Bu engeller, bireysel, siyasi ve sosyo-ekonomik etmenlerin yanı sıra toplumsal cinsiyeti de kapsamaktadır. Siyasete ilginin yoğun olduğu ülkemizde nüfusun yarısını oluşturan kadınların temsilinin çok sınırlı olduğu bilinmektedir. Kadınların siyasetteki temsillerinin önünü kesen nedenlerin belirlenmesi ve bu konularla ilgili çalışmaların yapılması önem arz etmektedir. Bu çalışmada, kadınların siyasi temsilinin önündeki en önemli engellerden biri olan toplumsal cinsiyet kavramı merkeze alınmıştır. Çalışma kapsamında siyasi katılım kavramı kapsamlı olarak tanıtılacak ve toplumsal cinsiyet ile birlikte kadınların siyasette temsillerinin önünü kesen konular ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Siyasi Katılım, Toplumsal Cinsiyet

Political Participation: Investigation of Women's Political Representation in The Context of Gender

Abstract

Political participation encompasses a wide spectrum, ranging from simple interest to a series of intense actions. When the literature is examined, many factors related to political participation draw attention. Compared to men, it is noteworthy that women face various obstacles in participating in politics. These barriers include individual, political and socio-economic factors as well as gender. It is known that the representation of women, who make up half of the population, is very limited in our country where interest in politics is intense. It is important to determine the reasons that hinder the representation of women in politics and to carry out studies on these issues. In this study, the concept of gender, which is one of the most important obstacles to the political representation of women, is at the center. Within the scope of the study, the concept of political participation will be introduced comprehensively and issues that prevent women's representation in politics will be discussed, along with gender.

Keywords: *Women, Political Participation, Gender*

Giriş

Kapani'ye (2003) göre siyasal katılım, "Toplum üyesi kişilerin, siyasal sistem karşısındaki durumlarını, tutumlarını ve davranışlarını belirleyen bir kavramdır". Siyasal katılım pek çok siyasi eylemi akla getirmektedir. Bu eylemler, imza toplamaktan, bir siyasi partiye üye olmaya, protesto eylemine katılmaktan oy verme davranışına kadar uzanan geniş bir yelpazeyi içermektedir. Siyasal katılım kavramı kullanıldığında akla ilk gelen eylemin oy verme davranışı olduğu söylenebilir. Gelişmiş batılı ülkelere kıyasla Türkiye'de seçimlere katılım oranının yüksek olması siyaset bilimciler başta olmak üzere çeşitli disiplinlerde araştırma yapan bilim insanlarının ilgisini çekmektedir.

Türkiye'de oy verme davranışı yüksek olsa da bu durumun aynı oranda kadınların siyasetteki temsillerine yansıdığını söylemek mümkün olmamaktadır. Türkiye'de 116 aktif siyasi parti bulunmakta ve bu partilerdeki kadın siyasi liderlerin oranı %5'in altında kalmaktadır¹. On sekiz kişiden oluşan Cumhurbaşkanlığı kabinesinde de sadece tek bir kadın bakan bulunmaktadır².

¹ <https://www.yargitaycb.gov.tr/kategori/109/siyasi-parti-genel-bilgileri> (5 Aralık 2021)

² <https://www.tccb.gov.tr/kabine/> (5 Aralık 2021)

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kadın milletvekili oranı %17.35'tir³. Birleşmiş Milletler'in verileri, Türkiye'nin ulusal parlamentolardaki kadın temsil oranının dünya ülkeleri arasında son sıralarda olduğunu göstermektedir (İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü, 2021). Tüm bu veriler bir arada düşünüldüğünde pek çok gelişmiş ülkeden önce (5 Aralık 1934 gibi erken bir tarihte) seçme ve seçilme hakkını elde eden Türkiye'de yaşayan kadınların siyasetteki temsillerinin düşük olmasının gerekçelerini ortaya koymak önemlidir. Bu amaçtan yola çıkarak, çalışma kapsamında öncelikle siyasal katılım kavramı ve onunla ilişkili olan bireysel faktörler üzerinde durulacaktır. Ardından Türkiye'de kadınların siyasi temsillerinin önündeki engeller toplumsal cinsiyet kavramı bağlamında ele alınacaktır.

1. Siyasal Katılım

Bu bölümde öncelikle siyasal katılımın tanımı yapılacak, siyasal katılım türleri ve siyasi uyarıcı kavramlarından bahsedilecektir. Son olarak, siyasal katılım ve bireysel faktörler arasındaki ilişkilere yer verilecektir.

1.1. Siyasal Katılımın Tanımı

Milbrath (1981), siyasal katılım kavramını tanımlamadan önce bu kavramı kime veya neye göre tanımlandığını açıklamaktadır. Analizinde ele aldığı birim ne siyasi gruplardır ne de siyasi sistemin kendisidir. Milbrath (1981: 198) siyasal katılım kavramını 'insan organizması' üzerinden açıklamaktadır. Bu doğrultuda 'insanlar siyasi süreçlere ne şekilde katılırlar' sorusu sorulabilir.

Quintelier ve Hooghe (2012), siyasi süreçlere katılım faaliyetlerini bireysel ve kolektif siyasal katılım eylemleri olarak ikiye ayırmaktadırlar. Bireysel katılım eylemleri, grup temelli bir süreç sonucunda gerçekleşmeyen eylemler olarak tanımlanmaktadır. Bu eylemler, parti rozeti takmak, dilekçe imzalamak, kamu görevlileriyle iletişime geçmek, siyasi mesaj göndermek, STK'lara para bağışlamak ve siyasi motivasyonlarla belirli ürünleri boykot etme/satın alma davranışlarını örnek olarak vermektedirler. Kolektif siyasal katılım biçimleri ise diğerlerinin varlığına işaret etmekte ve birlikte yapılan faaliyetleri içermektedir. Örneğin, protesto gösterisine veya siyasi bir etkinliğe (mitinge) katılmak, siyasi partiye üye olmak bu kategoriye girmektedir. Siyasete katılım sadece siyasi hakların kullanımı bakımından değil, bu hakların aktif şekilde inşası için de önemlidir (İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü, 2021). Owen'ın (2008) da belirttiği gibi, siyasal katılım, gönüllülükten daha sürdürülebilir ve bilinçli bir çaba gerektirebilmektedir.

³ https://www5.tbmm.gov.tr//develop/owa/milletvekillerimiz_sd.dagilim (5 Aralık 2021)
Aydın İnsan ve Toplum Dergisi Yıl 8 Sayı 1 - Haziran (77- 93)

Milbrath'e göre herhangi bir siyasi eylemde bulunmak genellikle iki karar gerektirir; eyleme geçip geçmemeye karar vermek ve ayrıca eyleminin yönüne de karar vermek. Örneğin, bir insan yalnızca oy verip vermeyeceğine değil kime oy vereceğine de karar vermektedir (Milbrath, 1981: 199). Ancak diğer taraftan bazı eylemler bir tercih içermez. Örneğin bir yurttaş vergi vereceği kurumları seçemez. Bu kurumlar yasal düzenlemelerle belirlenmiştir ve bu açıdan bir zorlama içerir. Ancak bir vatandaş vergileri düşürme vaadinde bulunan bir siyasi partiye oy vermekte ya da aksi bir durum olarak vergi oranlarını yükseltme vaadinde bulunan bir siyasi partiye oy vermekte bir tercihte bulunabilir

İnsanın belirli bir çevrede yaşadığı ve bu çevrenin insanların bireysel siyasi davranışları üzerinde etkili olduğu göz ardı edilemez. Bir toplumu oluşturan insanlar yasalar tarafından yapılandırılmış bir dizi rol ile birbirlerine bağlıdır. Vatandaş, bürokrat, bakan, belediye başkanı gibi tanımlamalar bu rollerin yansımaları olarak görülebilir. Bu aktörlerin rolleri ise genel hatları anayasa tarafından çizilen kurumsal kısıtlamalara tabidir. Başka bir deyişle, hükümette olan ve hükümette olmayan insanlar arasında belirlenmiş bir dizi kurallar bütünü vardır ve insanlar bu kurallara uygun davranmaktadırlar. Hükümette bulunmayan insanların taleplerini dile getirme şekilleri de bu kurallara tabidir.

Hükümetin karar alma sürecini, siyasal katılımın odak noktası yaparsak, siyasal davranışların iki gruba ayrılacağı söylenebilir. Bu davranışlardan bazıları siyasi sisteme girdi oluşturur (oy vermek, protesto etmek, tartışma yürütmek, dilekçe hakkı kullanmak ve sivil toplum kuruluşlarına katılmak). Bazıları ise bu girdilerin sonucunda ortaya çıkan sonuçlardır (kamu hizmetleri, kamu düzeni, adalet, ekonomik fırsatlar) (Milbrath, 1981: 201). Kısacası, yurttaşların hükümetten belirli talepleri vardır ve bu taleplerini siyasi katılım eylemleriyle dile getirirler. Bu eylemlerin sonucunda hükümetlerin aldıkları kararlar ise çıktılarını oluşturmaktadır.

Girdi olarak gruplandırılan eylemler yurttaşların hükümeti etkilemek için giriştikleri eylemlerdir. Bu bağlamda çıktılar ise yurttaşlar için siyasi sistemden elde ettikleri güvenlik, özgürlük, adalet gibi kazanımlardır. Bu çıktılar yurttaşların fikir özgürlüğü, istihdam olanakları, yoksulluğun ortadan kaldırılması ve güvenlik güçlerine duyulan güven konularında hissettiği tatmin duygusunu ifade etmektedir. Ancak bu yapının demokratik sistemler için geçerlilik taşıdığıнын altını çizmek gerekmektedir.

Bu noktada, demokratik olmayan rejimlerde siyasi katılımın mümkün olup olmayacağı sorusu akıllara gelebilir. Demokratik olmayan rejimlerde si-

yasi katılımın karakteri farklılık göstermektedir. Bu rejimlerde, insan eylemleri kolluk kuvvetleri tarafından kontrol altına alınmıştır ve insanlara tanınan özgürlük alanı kısıtlıdır (Moyser, 2003: 175). Ancak demokratik rejimlere özgü olan bazı siyasi katılım türleri bu rejimlerde de mevcuttur. Örneğin, genel seçimler demokratik olmayan rejimlerin birçoğunda yasal olarak düzenlenmiştir. Ancak bu tür bir siyasi katılımıda yurttaşların herhangi bir girdi oluşturarak talepleri doğrultusunda bir çıktı elde etmek gibi bir amaçları yoktur. Aksine bu tür rejimlerde siyasi katılım eylemlerinin bulunuyor olması anti-demokratik rejimlerin kendilerine bir meşruluk zeminini sağlama isteğinden kaynaklanmaktadır (Moyser, 2003: 175).

Bu çalışmada odaklanılacak olan nokta, siyasi katılım türlerinin gönüllülük ve istek esasına göre işleyen kısımlarıdır. Diğer bir deyişle, demokratik rejimlerde zemin bulan siyasi katılım türleri incelemenin konusuna dahil edilmiştir. Zorunluluğa dayanan siyasal katılım türlerinde, hali hazırda siyasi katılım türlerinin bir kısmı tıkalı olduğu için insanları siyasi katılıma iten değişkenleri sağlıklı bir şekilde saptayabilmek zorluk taşımaktadır.

1.2. Siyasal Katılım Türleri

Siyasal katılım kavramı anlam olarak tek boyutlu ve tek bir eylemi kastediyor gibi görünmektedir. Bu anlayış bir noktada doğru olarak kabul edilebilir. Milbrath'e göre siyasal katılımı sağlayan eylemler kolaydan zora doğru sıralanabilecek genel bir eylemler bütünü olarak görülmektedir. Bu genel eylemler bütünü anlayışı kullanılarak siyasal katılımın üç farklı türü olduğu ileri sürülmektedir; siyasete ilgisini kaybetmiş duyarsızlar (apathectic), siyasi süreçlerle asgari düzeyde ilgilenen izleyiciler (spectators) ve siyasetle aktif olarak ilgilenen oyuncular (gladiators) (Milbrath, 1981: 201).

Bu analogi kaynağını Roma gladyatörlerinin sergiledikleri gösterilerden almaktadır. Vahşi hayvanlarla veya birbirleriyle dövüşen gladyatörlerin temel amacı seyircileri memnun etmektir. Çünkü dövüşü kimin kazandığına seyirciler karar vermektedir. Bu açıdan bu dövüşler genel seçimlere benzemektedir. Duyarsızlar ise gladyatörlerin kavgasını izlemek için Kolezyum'a gitmemiş olanlardır.

Milbrath bu analogiyi ilk olarak 1965 yılında yayımlanan 'Siyasal Katılım: İnsanlar Nasıl ve Neden Politika ile İlgilenirler?' adlı çalışmasında kullanmıştır. Bu çalışmasında analogi daha farklı bir biçimde kurulmuştur. Siyasal katılım etkinlikleri kolaydan zora doğru şu şekilde sıralanmıştır; seyirci etkinlikleri (spectators activities), geçiş etkinlikleri (transitional activities) ve oyuncu etkinlikleri (gladiators activities). Oy vermek ve siyasi

konuşmalar yapmak gibi etkinlikler hiyerarşinin en altında bulunan seyirci aktivitelerine dahildir. Kamu görevlileriyle temas kurmak, bir siyasi partiye bağışta bulunmak gibi eylemler ise geçiş etkinliklerine dahil edilmiştir. Oyuncu etkinlikleri ise siyasi partide aktif olarak çalışmak ve resmi görevlere aday olmak gibi doğrudan katılım sağlanan eylemlerden oluşmaktadır.

Bu çalışmanın merkezine aldığı 1981 yılında yayımlanan ‘Siyasal Katılım’ adlı makalesinde Milbrath bu analojinin siyasal katılım eylemlerinin kavramsallaştırılması açısından yetersiz kaldığını belirtmektedir (Milbrath, 1981: 201). Milbrath, Sidney, Verba ve

Norman Nie tarafından 1979 yılında yayımlanan ‘Katılım ve Politik Eşitlik: Yedi Ulusun Karşılaştırılması’ çalışmasını kullanarak siyasi katılım türlerini belirlemektedir. Bu siyasi katılım türlerini oy vermek, parti ve seçim için çalışmak, aktivizm, protesto, resmi makamlar ile iletişime geçmek ve bilgilendirme eylemleri olarak sıralamaktadır.

Milbrath’a göre oy verme eyleminin arkasında yatan temel motivasyon kaynağı insanların politik sistemde bir şeyleri değiştirebileceğine olan inancı değildir (Milbrath, 1981: 201). Bu eylemler bir vatandaşlık görevi olarak görüldüğü için veya politik sisteme olan bağlılığı göstermek amacıyla yapılmaktadır. Diğer siyasal katılım eylemlerine kıyasla oy verme eylemi, daha az gönüllülüğe dayalıdır ve bu eylemi gerçekleştirmek için siyasal sistem hakkında daha az bilgiye ihtiyaç vardır. Siyasi katılım yolu olarak yalnızca oy kullanmayı tercih edenlerin siyasi sistemden beklediği çıktılar adalet, güvenlik ve sosyal düzenin korunması gibi kavramlar olarak göze çarpmaktadır.

Siyasi parti ve seçim çalışanları bir partinin veya bir adayın seçimi kazanması veya partinin geniş kitlelerce ulaşılabilir olması için çalışan grupları ifade etmektedir (Milbrath, 1981: 201). Bu grup, Milbrath’ın kurmuş olduğu analojiye göre savaçılar kategorisinde yer alır. Bu gruptakiler, bir parti veya adaya angaje olarak çalışmalarını gönüllülük esasına dayalı olarak yürütürler. Bu açıdan, bu grubun siyasi sistemden doğrudan beklediği bir talep yoktur. Ayrıca, bu grubu oluşturanların içerisinde partiye maddi destek sağlayanlar, bir siyasi partiden aday olanlar ve mitinglere katılanlar nitelendirilmektedir (Milbrath, 1981: 206).

Aktivistler, sosyal bir problemle ilgili mücadele eden ve bu problemle ilgili resmî kurumlarla iletişimde bulunan kişilerin oluşturduğu grupları ifade eder. Bu gruplar bir açıdan parti çalışanlarıyla benzerlik göstermektedir. Her ikisi de gönüllülük esasına dayanan eylemler gerektirmektedir. Ancak

aktivist grupların bir siyasi partiyi desteklemek veya bir aday için çalışmak gibi bir amaçları bulunmamaktadır. Bu gruptakiler birbirleriyle lokal bir problemin çözümü için iş birliği yürütebilirler. Ayrıca, refahın sağlanması için hükümetlerin alacağı aksiyonlardan ziyade kendi faaliyetlerini önemsemektedirler (Milbrath, 1981: 206).

Resmî kurumlarla iletişime geçmek veya dilekçe yazmak olarak adlandırılacak eylem türü diğer siyasi katılım türlerine göre daha az siyasidir. Bu eylem türünde bireyler, genel konular hakkındaki kaygılarını yasalarca belirlenen yollara göre resmî kurumlara iletirler. Bu grubun temel beklentisi kendi şahsi kaygılarını gidermektir. Siyasi sistemden genel sosyal ve ekonomik durumu ilgilendirecek bir beklentileri yoktur (Milbrath, 1981: 207).

Protesto eylemleri, toplumda azınlık olarak bulunan gruplar tarafından tercih edilme eğilimindedir. İnsanların büyük bir çoğunluğu protesto eylemlerini doğru bulmamakla birlikte, vatansever eğilimler gösteren kişiler veya politik sistemle uyumlu kişiler protesto eylemlerini gayri ahlaki olarak algılamaktadır (Milbrath, 1981: 202). Protesto eylemlerinin siyasal katılım kanallarının tıkalı olduğu durumlarda tercih edildiğini belirtmek gerekmektedir. Bir siyasi katılım eylemi olarak protestoyu tercih edenlerin siyasi sistemden beklentileri diğer eylemleri tercih edenlere göre daha fazladır. Genel olarak bu yolu tercih edenlerin beklentileri daha aktif bir hükümet, sivil hakların korunması ve devletin ekonomik fırsatlar yaratması olarak sıralanmaktadır (Milbrath, 1981: 207).

Milbrath tarafından iletişimciler veya bilgilendiriciler (communicators) olarak adlandırılan grup, siyaset alanına dair sürekli bir kaygı içerisinde bulunan, bu kaygısını siyasal olayları takip ederek, kendi siyasi düşüncesini kamuya açık alanlarda dile getirerek ve toplumdaki diğer kişileri politika hakkında bilgilendirerek gideren kişileri tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu siyasi katılım eyleminin gereklilikleri arasında yüksek eğitim ve siyasi olaylara karşı ilgili olmak bulunmaktadır (Milbrath, 1981: 203). Ayrıca, bu grup arasında nitelendirilenler aktivistlere ve siyasi parti çalışanlarına kıyasla daha eleştirel olma eğilimindedirler. Ancak, siyasi görüşlerini dile getirmek için protesto eylemlerini tercih etmezler.

Bu noktada, insanların siyasi sistemden beklentilerini talep edecekleri yolu nasıl seçtiklerini açığa çıkarmak gereklidir. Bir insanı yalnızca oy vermekle tatmin eden sebep ile protesto hakkını kullanmaya iten sebebi ortaya çıkaran ortak bir değişken var mıdır? İnsanları farklı siyasi katılım türlerini tercih etmelerindeki sebep nedir? Bir sonraki başlıkta bu konuya değinilecektir.

1.3 Siyasi Uyarın Kavramı

Milbrath'a (1981: 210) göre, insanlar siyasi bir eyleme geçmeden önce çevreden siyasete dair belirli 'uyarıcıların' farkına varmalıdır. Ancak insanların çevrede bulunan uyarınları algılama kapasiteleri farklılık gösterir. Bir insan bulunduğu çevreden siyasete dair ne kadar fazla uyarın algılayarsa, siyasi katılım gösterme eğilimi aynı oranda artmaktadır. Aynı zamanda, siyasi katılım eylemleri arasından tercih edeceği eylem türü de daha zorlayıcı olmaktadır.

Bu noktada 'siyasi uyarın' kavramının ne olduğuna dair bir açıklama yapmak gerekmektedir. Siyasi uyarın kavramı, insanın bulunduğu çevreden edinmiş olduğu, siyaset alanına dair çıkarımlar yapabildiği ve insanı siyasal katılım eylemlerine karşı harekete geçirici bir tutum içerisine sokan bilgi türü olarak tanımlamak mümkündür. Bu açıdan bakıldığında, siyaset alanına dair daha geniş bir kavrayış geliştiren insanların bütünlüklü bir çerçeve içerisinde daha fazla sayıda siyasi uyarın yakalaması daha anlaşılır görünmektedir.

Diğer bir taraftan, insanlar siyasi uyarınlara maruz kaldıkça siyaset alanına dair ilgilerinin ve bilgilerinin arttığı, genel seçimlere katılıma eğilimi gösterdikleri ve bir parti veya adaya karşı bağlılık duygusu geliştirdikleri önerilmektedir. Başka bir deyişle, siyasetle ilgilenen kişilerin kendilerini siyasi uyarınlara daha fazla maruz bırakmalarında ve aynı zamanda siyasi uyarınları algıladıkça insanların siyasete daha fazla ilgi duymalarında karşılıklı bir nedensellik olduğu söylenebilir (Milbrath, 1981: 209).

Siyasi uyarınların özellikle seçim dönemlerinde artış gösterdiği vurgulanmaktadır. Siyasi aktörlerin seçim kampanyaları için kullandıkları mesajlar genellikle herkes için algılanabilir. Bu sebeple, siyasi uyarınları algılama kapasitesi daha az olan insanların da bu dönemlerde siyaset angaje olma yönünde bir istek geliştirmesi olasıdır. Diğer taraftan, siyasi bir partiye veya bir adaya angaje olmuş kişiler daha fazla siyasi uyarının farkına arabilirler. Ancak bu kişilerin ilgilendikleri uyarınlar hali hazırda angaje oldukları parti veya adaydan gelen mesajlardır.

Siyaset konusunda ilgi ve eğitimden yoksun kişiler, algılayamadıkları ve çözümseymedikleri mesajlardan korumanın bir yolu olarak siyasi uyarınları dışlama eğilimi gösterirler. Ayrıca, yeterince boş zamanı bulunmayan kişiler kendi hayatlarını doğrudan ilgilendirmeyen siyasi uyarınlara ilgi göstermemektedirler. Bununla birlikte, eğer siyasi uyarınların sayısı fazlalık gösterirse insanlar bu uyarınlardan bazılarını anlaşılabilir kılmak için geri kalanları dışlamaktadırlar.

Bu doğrultuda, insanların siyasi uyarılarına algılama kapasitelerini etkileyen değişkenlerin çeşitliliğinden söz etmek mümkündür. Siyasi uyarıların siyasi katılım faaliyetlerinin düzeyini etkilediği göz önüne alınırsa bu değişkenlerin aynı zamanda insanların siyasi katılım faaliyetlerine etkin biçimde katılmalarında da etkili olduğu söylenebilir.

1.4. Siyasal Katılım ve Bireysel Faktörler

Milbrath çalışmasında siyasal katılımı etkileyen bireysel faktörleri üç ana başlık altında incelemektedir. Bunlar; davranışlar, inançlar ve kişilik özellikleri olarak sıralanmaktadır (Milbrath, 1981: 213). Ancak bu faktörler açıklanırken davranışlar ve inançlar aynı başlık altında sınıflandırılmıştır.

1.4.1. Davranışlar ve İnanç

Davranışlar ve inanç başlığı altında belirtilen ilk faktör, psikolojik katılım olarak belirtilmektedir. Bu faktör, insanların siyaset alanına dair ilgi ve kaygı derecesini ifade etmektedir. İkinci olarak belirtilen faktör, vatandaşlık yükümlülüğü hissidir. Siyasi katılımı bir vatandaşlık görevi olarak gören insanlar daha fazla siyasi katılım eğilimi göstermektedirler.

Üçüncü faktör, insanların kendilerini bir gruba ait hissetmesi olarak tanımlanmaktadır. Bir grupla özdeşleşmiş olmak insanların siyasi katılımına yol açan bir düşünce sistemi oluşturabilir. Örneğin, LGBTİ+ bireylerin kendi bu gruba ait hisseden insanları siyasal katılımı teşvik etmek için bir grup duygusu oluşturmaya çalıştıkları söylenebilir. Bu faktör, kadın haklarının eksikliğinin hissedildiği durumlarda kadınların da siyasi katılımına eğilimli olmalarını sağlayan bir faktör olarak değerlendirilebilir.

Dördüncü faktör, siyasi yeterlilik duygusu olarak nitelendirilmiştir. Çalışmanın önceki bölümlerinde belirtildiği üzere, siyasi konularda kendi yeterli hisseden insanlar kamu kurumlarını ve siyasi aygıtları etkileyebileceklerine olan inançlarından dolayı daha aktif olarak siyasi katılım gösterirler.

Son olarak, insanların siyasi katılım faaliyetlerine eğilim göstermeme sebepleri belirtilir. Bu faktörler, güvensizlik duygusu, yabancılaşma ve şüphelidir. Siyasi sisteme karşı güvensizlik duygusu hisseden veya yabancılaşan insanlar siyasi katılım faaliyetlerini işe yarar görmemektedirler.

1.4.2. Kişilik Özellikleri

Milbrath çalışmasında kişilik özelliklerinin de siyasi katılım düzeyini etkileyen faktörlerden biri olduğunu belirtmektedir. Bu doğrultuda belirli kişilik özelliklerinin siyasi katılım sağlamada kolaylaştırıcı etkisinin bulunduğu ileri sürülmektedir (Milbrath, 1981: 220). Bu bağlamda;

- Sosyallik ve dışadönüklük
- Özgüvenli olmak

Dominant bir karaktere sahip olmak ve güce eğilimli olmak özelliklerini gösteren insanların güç elde etmek, statü kazanmak gibi nedenlerle siyasi katılım gösterme eğiliminde oldukları söylenmektedir.

Siyasi katılımı etkileyen bireysel faktörleri vurguladıktan sonra ilerleyen bölümde kadınların siyasi temsillerinin önünde bir engel olan toplumsal cinsiyet kavramına yer verilecektir.

2. Toplumsal Cinsiyet

Toplumsal cinsiyet kavramını açıklamadan önce cinsiyet ve toplumsal cinsiyet terimleri arasındaki farklılıkları ortaya koymak yararlı olacaktır. Cinsiyet (sex), kadın ya da erkek olmanın biyolojik yönünü ifade etmektedir. Biyolojik cinsiyete dayalı olarak belirlenen demografik bir kategoridir. Toplumsal cinsiyet (gender) ise kadın ya da erkek olmaya toplumun ve kültürün yüklediği anlamları ve beklentileri ifade etmektedir. Cinsiyetten farklı olarak, kadınsı ve erkeksi olarak karakterize edilen psiko-sosyal özelliklere referans veren bir terimdir (Dökmen, 2010: 19-20). Bolak-Boratav'a (2001) göre toplumsal cinsiyet, içinde yaşanılan kültürün ve sosyal ortamın kişilerin biyolojik cinsiyetini nasıl yoğurduğu, kullandığı ve sunduğu ile ilgilidir.

Toplumsal cinsiyeti örnekleyecek olursak, kadınların daha duyarlı, ilgili ve bakım veren özellikleri ile algılanmalarından dolayı onlara ev kadını, öğretmen, hasta bakıcı ve hemşire gibi mesleklerin yakıştırılması buna karşın mücadeleci, atılgan ve bağımsız hareket etmesi toplum tarafından onaylanan erkeklerin asker, mühendis, tüccar olmalarının beklenmesi ve bu mesleklerin kadınlara 'yakıştırılmaması' toplumsal cinsiyetin meslek alanında karşımıza çıkan en tipik örnekleridir. Kadınların yaptıkları işler 'özel' yaşam alanında, dolayısıyla toplumun ortak yaşamının dışında görülür; bu nedenle de kamuyu ilgilendirmeyen, diğer deyişle 'apolitik' bir dünyaya ait olarak tanımlanır (TÜSİAD, 2000: 204).

Atabey ve Hasta'ya göre (2018: 497), toplumsal cinsiyetin etki gücü kişilerin toplumsal yaşamdaki konularının belirlenmesinde önemli bir referans noktasıdır. Bu durum, iş yaşamı, aile yaşamı ve eğitim olanakları gibi geniş bir alanda cinsiyet temelli eşitsizliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

3. Siyasal Katılım ve Toplumsal Cinsiyet

Siyasal katılımı etkileyen faktörler üzerinde önemle durulması gerekenlerin başında cinsiyettir gelmektedir. Cinsiyet değişkeni açısından, kadınların siyasal etkinliklere katılma düzeyinin erkeklere kıyasla daha düşük olduğu görülmektedir (Ereş, 2006; Güldü ve Ersoy-Kart, 2009). Katılım türleri açısından söz konusu farklılığın en çok oy verme dışındaki siyasal davranışlarda kendini gösterdiği söylenebilir (Tatar, 2003: 348). TÜ-SİAD'ın (2001: 18) araştırması da benzer sonuçları ortaya koymaktadır. Buna göre, kadınların oy verme davranışı dışında kalan siyasal tartışmalara ve toplantılara katılma, medyadan siyaseti takip etme, dilekçe ve başvuru hakkını kullanma, seçim faaliyetlerine katılma ve aktif siyaset yapma gibi çeşitli siyasal katılım faaliyetlerinde erkeklere kıyasla oldukça geride kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Aile ve ev ile ilgili konular kadınların zamanlarını erkeklere kıyasla daha fazla meşgul etmekte ve bu durum geniş zaman isteyen siyasal etkinliklere katılma açısından bir engel yaratmaktadır (Kalaycıoğlu, 1983; Verba, Burns ve Schlozman, 1997). Ancak günümüzde kadınların eğitim düzeyinin yükselmesi, çalışma hayatına katılma ve üst düzey görevlere gelme oranlarında artışa yol açmakta ve bu durum beraberinde siyasal yaşama olan ilginin artmasını da getirmektedir (Eser ve Dinç, 2012; Fernandez-Balletes, Diez-Nicolas, Caprara, Barbaranelli ve Bandura, 2002).

Sapiro'nun (2003: 603) da belirttiği gibi toplumsal cinsiyetin politik olan herhangi bir konu ile ilgisiz olması beklenemez. Pek çok toplumda erkekler toplumsal statü ve güce sahipken, kadınlar gerek toplumsal gerek politik alanda görünür olmak adına daha fazla çaba göstermekte ve pek çok alanda engellerle karşılaşmaktadırlar (Türkoğlu ve Sayılan, 2016: 52). Siyasal katılım ve cinsiyet arasındaki ilişkiyi irdeleyen Türkiye'deki çalışmalara bakıldığında, siyasal faaliyetlere katılım oranlarının kadınlardan daha yüksek olduğu sonucu da söz konusu engelleri doğrular niteliktedir (Kalaycıoğlu, 1983; Tatar, 2003; Eser ve Sarışahin, 2016).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sosyo-ekonomik kaynakların dağılımında yarattığı adaletsizlik kadınlar tarafından daha çok hissedilmektedir.

Söz konusu kadınlar olduğunda, siyaset yapma özgürlüğü ancak belirli bir eğitim ve kariyer seviyesine ulaşıldıktan sonra mümkün olabilmektedir. Eğitim ve gelir düzeyindeki artış her ne kadar toplumsal cinsiyet algısını esnetmekte ve onun yarattığı baskıyı azaltmaktaysa da kadınların başat rollerinin aile bakımı olması ya da evin geçimini sağlamanın daha çok erkeğin sorumluluğunda olması gibi önemli geleneksel roller varlığını sürdürmektedir (Atabey ve Hasta, 2018: 499). Bu etki kendisini siyaset alanında da göstermekte ve erkeklerin siyaset alanına dair kendilerini daha etkin ve sorumluluk almaya daha yatkın hissetmelerine ve toplum tarafından siyasetin bir ‘erkek işi/mesleği’ olduğu algısına yol açmaktadır. Ancak, geleneksel iş bölümü yalnızca kadınların siyasi katılım faaliyetlerine erişimini kısıtlamakla kalmamaktadır. Diğer taraftan, geleneksel iş bölümünün bütün siyasal katılım faaliyetlerini aynı oranda etkilediği de söylenemez. Özellikle oy verme gibi seyirci faaliyetlerinde cinsiyet ve siyasi katılım arasındaki ilişkinin belirleyiciliğin daha düşük olduğu belirtilebilir. Cinsiyetin siyasi katılım üzerindeki etkisini tartışabilmek için daha zorlayıcı siyasal katılım faaliyetlerine odaklanmak gerekmektedir. Bu zorlayıcı faaliyetlerin başında milletvekilliği gelmektedir.

Dönem kadın milletvekilleriyle gerçekleştirilen bir araştırmada elde edilen sonuçlar, kadınların siyasal hayatta var olabilmeleri için eğitim seviyesinin oldukça önemli olduğunu göstermiştir. Kadın milletvekillerinin sosyal statü ve icra ettikleri meslekler bakımından toplumun alt kesimindeki kadınlardan ayrıştığı ve ailelerinde geleneksel cinsiyet rollerine rastlanmadığı bildirilmiştir (Deniz, 2007). Siyasal sosyalleşmenin en önemli aktörlerinden biri olan ailenin ve üye olunan derneklerin etkisi de araştırmada kendini göstermektedir. Kadın milletvekilleri aile içerisinde politik konuların konuşulduğunu, aile üyelerinden aktif siyasal yaşamda olan kişilerin olduğunu ve çoğunun bir STK’ya üye olduğunu belirtmektedirler (Deniz, 2007). Araştırmaya katılan tüm milletvekilleri kadınların siyasetteki temsilinin yetersiz olduğunu ve bunun sebepleri olarak eğitimsizliği, ekonomik yetersizlikleri, erkek egemen toplumsal yapıyı ve toplumsal cinsiyet rollerini göstermişlerdir. Siyasette kadınların karşılaştıkları engelleri birinci elden deneyimleyen kadın milletvekilleriyle yapılan bu çalışmada göstermektedir ki, geleneksel cinsiyet rollerinin varlığı ve toplumsal cinsiyeti sürdüren anlayış kadınların siyasette aktif bir rol üstlenmelerinin önündeki en önemli engellerin başında gelmektedir.

Önceki başlıklarda belirtildiği üzere, siyasi katılımı etkileyen çeşitli kolaylaştırıcı faktörler bulunmaktadır. Milbrath’ın çalışmasında, siyasi katılımı etkileyen sosyo-ekonomik faktörler arasında sosyal pozisyonun önemi vurgulanmaktadır. Bu sosyal pozisyon Edward Shils tarafından önerilen

merkez-çevre kavramıyla açıklanmaktadır⁴. Milbrath'a, (1981: 224) göre, merkezi konumda bulunan kişiler siyasete katılımı kolaylaştıran özellikler geliştirebilirler (Çoğu toplumda merkez konumda bulunan kişilerin yüksek sosyo-ekonomik koşullara sahip olduğu ileri sürülmektedir). Bu açıdan, daha yüksek sosyal konumlara sahip kişilerin siyasi katılım sağlamak için daha fazla fırsata sahip olduğu belirtilmektedir.

Sosyo-ekonomik durum genellikle üç değişkene bağlı olarak düşünülmektedir; eğitim, gelir ve meslek (Milbrath, 1981: 223). Bu üç değişken farklılıklar gösterse de birbirleriyle yakından ilişkilidir ve bireyin toplumsal konumu doğrudan etkilemektedir. Toplumsal iş bölümünün bir sonucu da kadınların eğitim, meslek edinme ve gelir elde etme konularında yaşadığı dezavantajdır. Başka bir deyişle, kadınlar için daha yüksek bir sosyo-ekonomik bir konum elde etmek erkeklere kıyasla daha zorlayıcıdır. Bu noktada, kadınların siyasi katılım faaliyetlerine erkeklere kıyasla daha düşük eğilim göstermelerinde, toplumsal iş bölümü sebebiyle merkez bir konumda bulunmalarının zorluğunun olduğu iddia edilebilmektedir.

Kadınların siyasete katılımlarında ve siyasi kariyerlerinde birtakım engellerle karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. Bu engelleri temelde üç grupta inceleyebilir. Bunlar: yapısal, kurumsal ve kültürel engellerdir. Yapısal engeller, kadınların sosyo-ekonomik statülerine ilişkin engelleri içerirken; ikinci grup seçim sistemi, siyasi partilerin aday gösterme pratikleri vb. gibi siyasi sistemdeki kurumsal engelleri akla getirmektedir. Kültürel engeller olarak adlandırılan grupta ise, erkek egemen bakış açısının siyasetteki yansımaları yer almaktadır (İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü, 2021). Bu çalışma kapsamında ağırlıklı olarak üçüncü grupta yer alan kültürel engellere yer verilmiştir. Fox ve Lawless'ın (2011) belirttikleri üzere, eril siyasi kültür kadınların kendilerine dair algılarını olumsuz yönde etkilemekte ve kendilerini erkeklere kıyasla 'siyasete daha az uygun' görmelerine neden olmaktadır.

Sonuç

Tıpkı dünyada olduğu gibi Türkiye'de de siyasal yaşam erkeklerin değerleri, yaşam koşulları, söylem ve diliyle şekillenmektedir. Siyasette egemen olan erkek söylemi kadınları kendileriyle eşit koşullarda yarışmaya çağır-

⁴ Edward Shils, her toplumun merkezi bir alana sahip olduğunu ifade etmekle birlikte, bu alanın belirli bir güce sahip olduğunu belirtmektedir. Merkez, bahsedilen bu gücü varlık sebebi olan inançlar ve değerler sisteminden almaktadır. Dolayısıyla bu merkez, toplumun merkezindeki inançlar ve değerler sisteminin de belirleyicisidir.

masına karşın, kadınlar siyaset dışı yaşamda erkeklerle eşit koşullarda yaşamamaktadırlar. Yoğun bir uğraş gerektiren siyaset kadından, aileye karşı sorumlulukları ve çocukları yokmuş gibi davranmasını beklemektedir. Böyle bir ortam, oyunu erkek kurallarına göre oynamayı öğrenmiş ya da böyle bir fırsatı olan az sayıdaki güçlü kadının başarılı olması sonucunu getirmektedir (Gökçimen, 2008: 51). Bu fırsata kadınların daha fazla sahip olması için yapılacak düzenlemeler ve kadınların siyasete katılımını arttıracak girişimler (partilerin cinsiyet kota uygulamaları, vb.) etkili sonuçlar yaratabilir.

Nüfusun yarısını oluşturan kadınların siyasette daha görünür olmaları gerek onların yaşadıkları problemlerin birinci elden siyasetin konusu edilmesini sağlayarak fayda sağlayacak gerekse toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin siyaset sahasından başlayarak diğer alanlara sirayet etmesinde ön ayak olacaktır. Kadınların siyasette temsillerinin artması için mücadele etmek ve bu konuda farkındalık yaratma girişimlerinde bulunmak toplumun ilerlemesi açısından da faydalar sağlayacaktır.

Kaynakça

Altındal, Y. (2009). Erkeksiz Siyasetin 'Erk'siz Dublörleri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21), s. 351-367.

Atabey, Güllü & Hasta D. (2018). Siyasal Katılım, Siyasal Yeterlik ve Toplumsal Cinsiyet. *Nesne Dergisi*, 6(13): 484-516.

Beauregard, K. (2016). Women's Representation and Gender Gaps in Political Participation: Do Time and Success Matter in A Cross-National Perspective? *Politics, Groups, and Identities*, 6(2), 2016, pp. 1-27.

Bolak-Boratav, H. (2001). Feminist Psikoloji: Nedir, Nasıl Gelişti, Psikolojiye Getirdiği Yeni Açılımlar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 4(7): 1-19.

Deniz, Ş. (2007). Kadın Parlamenterlerin Bakış Açısıyla Türkiye'de Kadınların Siyasal Hayattaki Temsili. *Balıkesir Üniversitesi Akademik Fener Dergisi*, 5(7): 2-16.

Dökmen, Z. Y. (2010). *Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitap.

Ereş, F. (2006). Türkiye'de Kadının Statüsü ve Yansımaları. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(19): 40-52.

Eser, H. & Dinç, M. (2012). Üniversite Öğrencilerinin Bireysel Düzey Değişkenlerinin Siyasal Öz Yeterlilik Algısı Üzerindeki Etkileri: Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Örneği. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27(27): 159-188.

Eser, H. & Sarışahin P. (2016). Cinsiyet-Siyasal Katılım İlişkisi: SDÜ Örnek Olayı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi* 7(15): 38-58.

Fernández Ballesteros, R., Díez Nicolás, J., Caprara, G., Barbaranelli C. & Bandura A.

(2002): Determinants and Structural Relation of Personal Efficacy to Collective Efficacy *Applied Psychology*, 51(1):107-125.

Fox, R. & Jennift *American Journal of Political Science*, 55(1): 59–73.

Gökçimen, S. (2008). Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi. *Yasama Dergisi*, 10: 5-59.

Güldü, Ö. & Ersoy-Kart, M. (2009): Toplumsal Cinsiyet Roller ve Siyasal Tutumlar: Sosyal

Psikolojik Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64(3): 97-116.

İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü (2021). Türkiye’de Kadının Siyasete Katılımı: Siyasi Hayatta Karşılaşılan Engeller ve Deneyimler https://www.istanpol.org/_files/ugd/c80586_d3fcc07c668c4ac794c0e969ce1473bb.pdf (08.12.2021).

Kalaycıoğlu, E. (1983). *Karşılaştırmalı Siyasal Katılma: Siyasal Eylemin Kökenleri Üzerine*

Bir İnceleme. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları.

Kapani, M. (2003). *Politika Bilimine Giriş*, 15. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Milbrath, L. (1981). Political Participation. içinde *The Handbook of Political Behavior*.

Boston: Springer, MA, (197-240).

Moyser, G. (2003). 18 Political Participation, içinde *Understanding Democratic Politics: An Introduction*, London: Sage Publication, (174-186).

Owen, D. (2008). Political Socialization in The Twenty-First Century: Recommendations For Researchers içinde Conference The Future of Civic Education in the 21st Century (Center for Civic Education and Bundeszentrale für Politische Bildung). San Diego.

Quintelier, E. & Hooghe, M. (2012). Political Attitudes and Political Participation: A Panel Study on Socialization and Self-Selection Effects Among Late Adolescents. *International Political Science Review*, 33(1): 63-81.

Sapiro, V. (2003). Theorizing Gender in Political Psychology Research. İçinde D. O. Sears, L. Huddy, & R. Jervis (Eds.), *Oxford Handbook of Political Psychology* Oxford University Press (601-634).

Tatar, T. (2003). Malatya’ da Siyasi Katılım: Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1): 331-350.

TBMM: ‘Türkiye Büyük Millet Meclisi Milletvekilleri Dağılımı’ https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.dagilim (06.12.2021).

T.C. Cumhurbaşkanlığı: ‘Cumhurbaşkanlığı Kabinesi’ <https://www.tccb.gov.tr/kabine/> (06.12.2021).

T.C. İçişleri Bakanlığı: ‘Türkiye Genelinde 116 Aktif Siyasi Parti Var’ <https://www.icisleri.gov.tr/turkiye-genelinde-116-aktif-siyasi-parti-var> (06.12.2021).

T.C. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı: ‘Siyasi Parti Genel Bilgileri’ <https://www.yargitaycb.gov.tr/kategori/109/siyasi-parti-genel-bilgileri> (06.12.2021).

Türkoğlu, B. & Sayılan, G. (2016). Politik Psikoloji Çalışmalarında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsel Azınlıklara Yönelik Tutumlar içinde *Siyaset Psikolojisi*, Ankara: Nobel Akademi, 2016.

TÜSİAD: Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset <https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/1866-kadin-erkek-esitligine-dogru-yuruyus-egitim-calisma-yasami-ve-siyaset> (05.12.2021).

Verba, S., Burns, N. & Lehman, K. S. (1997). Knowing and Caring About Politics: Gender and Political Engagement. *The Journal of Politics*, 59(4): 1051-1072.